

L'etimologia de *pair*: qüestions de mètode

XAVIER LAMUELA *Universitat de Girona*

RESUM: L'article qüestiona l'etimologia del verb català *pair* establerta per Coromines i proposa la reconstrucció lingüística com a mitjà per a determinar en quina direcció s'ha de buscar el seu ètmon.

PARAULES CLAU: català, italià, retoromànic, etimologia, verb català *pair*.

ABSTRACT: The article questions the etymology of the verb *pair* (= to digest) proposed by Joan Coromines and puts forward linguistic reconstruction as the best means to determine where to look for an etymon.

KEYWORDS: Catalan, Italian, Rhaeto-Romance, etymology, Catalan "*pair*".

Em van dir en una ocasió que l'article del *DECat* (v. VI, p. 170-174) sobre el verb *pair* constituïa un exemple singular del mètode formidable de Joan Coromines com a etimòleg. Em vaig apressar a dedicar una lectura atenta a l'article en qüestió. La conclusió que en vaig treure va resultar completament oposada al que m'havien dit; l'argumentació de Coromines és plena de defectes que porten a la conclusió certa que la seva proposta d'etimologia és errònia. En aquestes notes comunicaré als lectors les meves observacions i reflexions sobre el seu text. També avançaré una línia d'argumentació sobre l'etimologia del verb *pair*, però sense cap mena de pretensió que aquesta línia, mancada d'un suport documental suficient, pugui anar més enllà de la mera conjectura.

La forma *pair* o altres formes emparentades es troben només en català i en varietats retoromàniques i dels dominis septentrional i centromeridional d'Itàlia, amb exclusió de l'italià oficial, però cobrint pràcticament tot el país.¹ El raonament de partida de Coromines és que *pair*, «no havent-hi res de semblant en llatí ni en les

NOTA. L'elaboració d'aquest article s'ha valgut del finançament del Ministeri de Ciència i Innovació a través del projecte FFI2009-07635. He d'agrair als col·legues Kálmán Faluba i Josep Murgades algunes observacions que m'han permès de fer correccions importants al meu text.

1. En aquesta extensió s'hi ha d'afegir la presència de *pair* i *apaïr* en occità niçard (Castellana 1952, p. 12 i 185), en continuïtat amb el domini lligur (*FEW*, v. VII, p. 475).

altres llengües ben conegudes que hi han influït, deu ser d'origen pre-romà» (*DECat*, v. VI, p. 170), i la seva proposta etimològica que el mot que ens ocupa provindria d'un encreuament sorotàptic de les arrels **pakti-* 'digestió', relacionada amb l'arrel indoeuropea **pek^w-* 'coure' (compareu el llatí *concoquere* 'pair'), i **pazdi-*, originada en l'arrel indoeuropea **pesd-* 'tirar-se llufes' (*DECat*, v. VI, p. 171). L'encreuament esmentat li sembla necessari per a explicar, en l'aspecte fonètic, que hi hagi formes italianes que presenten una *-d-*, com el llombard *paidi* i, en l'aspecte semàntic, que en alguns punts el verb en qüestió signifiqui 'defecar'.

La primera reserva que suscita la hipòtesi de Coromines prové de la facilitat amb què recorre a l'anomenat sorotàptic.² El més probable és que en el territori on més tard es va desenvolupar la llengua catalana s'haguessin parlat una o diverses llengües indoeuropees amb característiques diferents de les que presenten els grups i les llengües documentats històricament, i en algunes ocasions són versemblants les relacions que l'autor estableix entre paraules catalanes i paral·lels retoromànics o italians, com en el cas del mot *carant* 'canaleta molt pendent i rocosa per on salta l'aigua' (*DECat*, v. II, p. 562), que emparenta amb el vànet *caranto* o *scaranto* 'tufo arenoso; grosso sasso' (Turato i Durante 1978, p. 32). Una altra qüestió és la gratuïtat amb què associa aquestes traces de llengües indoeuropees preromanes amb una hipotètica llengua de la cultura dels enterraments en camps d'urnes. Aquestes associacions suscitaven problemes de mètode al més sovint insalvables. Com que els materials arqueològics parlen només quan van acompanyats de textos desxifrables, és molt difícil arribar a fer correspondre satisfactòriament indicis cronològics raonables relatius a la difusió cultural i a la difusió lingüística. En el cas que ens ocupa, Villar (2000, p. 439), que troba concomitàncies toponímiques de tipus indoeuropeu entre l'est i el sud de la península Ibèrica, conclou que la implantació d'aquesta toponímia ha de ser el resultat d'un llarg procés en tot cas molt anterior a l'aparició dels enterraments en camps d'urnes a Catalunya.³

D'altra banda, la concepció del sorotàptic de Coromines està associada a una distribució geogràfica que no correspon de cap manera a la distribució de les formes

2. Colón (2007: 27) diu a propòsit de l'ús de la noció de sorotàptic: «Un altre aspecte metodològic que cal subratllar és l'abús que l'autor fa de dos conceptes no gaire definits: el sorotàptic i el mossàrab. Són una mena de "deus ex machina" que arranja les etimologies controvertides o no gaire explícites. Tot d'un plegat que l'explicació d'un terme presenta algun escull, es recorre a aquests conceptes, que no tenen cap base científica. Tant l'un com l'altre són dues ideologies en el sentit de doctrines sense fonament en la realitat, allò que diem malament "entelèquies", l'aparició i propagació de les quals és deguda a interessos socials i polítics, i això s'aplica sobretot al concepte de mossàrab.» En aquestes observacions falta en tot cas una reflexió sobre el que hi pot haver d'incertat en la cerca d'etimologies preromanes d'origen indoeuropeu diferents de les cèltiques.

3. «Aunque no es posible una cuantificación precisa, la toponimia meridional-ibero-pirinaica (*sic*) parece el resultado de un proceso de implantación largo y complejo, cuyo inicio hubo de tener lugar en una fecha muy anterior a la instauración en Cataluña de la cultura de los campos de urnas». Aquest autor va sintetitzar les seves conclusions relatives a Catalunya en un article posterior (Villar 2002).

paral·leles de *pair* a Itàlia. En l'article que tractem, l'autor insisteix a referir-se a aquesta distribució amb expressions que contradiuen les dades que ell mateix dona: «Es té la impressió d'un mot antic portat per molt antics invasors al llarg dels Alps i al llarg de l'Adriàtic. O sigui: de nou el complex vèneto-il·liri i reto·lúgur que hem hagut d'aplegar, tantes vegades ja, amb els pobles de les urnes, els sorotaptes» (*DECat*, v. VI, p. 173). O bé: «també a Itàlia l'àrea geogràfica del mot fa pensar en un llenguatge afí al venètic o a l'il·liri, no itàlic ni cèltic» (*DECat*, v. VI, p. 172). Però la totalitat del territori italià no es deixa reduir de cap manera a una invasió «al llarg dels Alps i al llarg de l'Adriàtic» ni es pot dir que una àrea geogràfica que agafa la Campània, amb el cor de l'antic domini osc, no sigui itàlica ni que no sigui cèltica una zona on trobem el Piemont i, implicades de ple, la Llombardia i l'Emília.

Si ens acostem ara a l'aspecte fonètic, veurem que la hipòtesi d'una arrel **paid-* provinent de l'encreuament de **pakti-* i **pazdi-* s'enfonsa completament. Diu Coromines: «Aquest PAKTI- sorotàptic, en moltes zones romàniques –o sigui en els dominis català i reto-romànic i parts de l'italià, tant del Nord com del Sud– s'havia de canviar en *paiti-*; i el mot PAZDI 'petar' també havia de donar *paidi-*, per la vocalització de *-s-* en *-i-* davant consonant sonora» (*DECat*, v. VI, p. 173). Ara bé, el canvi de [kt] en [jt] en retoromànic i en italià septentrional és només occidental; en la resta dels dominis afectats és perfectament absent. La vocalització de la *s* davant de consonant sonora està perfectament documentada en català, com exemplifica el mateix Coromines, però és inexistent en retoromànic i en les varietats italianes (Rohlf 1966, §§ 258 i 269). Les afirmacions que he reportat, doncs, no tenen cap mena de fonament i els canvis fonètics esmentats no poden explicar de cap manera el conjunt de les formes documentades.

Hem de concloure, doncs, que la hipòtesi examinada s'ha de descartar sense reserves. Ens podem plantejar ara què es pot arribar a saber de l'etimologia del mot *pair* a partir de les variants que ens n'han arribat, dels seus usos i significats i de l'àrea geogràfica en què es troben.

Els testimonis retoromànics i itàlics presenten una complexitat notable. El mateix Coromines cita al seu article, extretes de diverses fonts, una sèrie de formes antigues i modernes.⁴

Pel que fa a les primeres, esmenta: *payli* en llombard de Bèrgam (*DECat*, v. VI, p. 174, n. 13), *paìr* i *paìre* en vènet (*DECat*, v. VI, p. 174, n. 14), *padire* en un text toscà del ferrarès Girolamo Savonarola (*DECat*, v. VI, p. 173) i *paidare* en un *De Regimine Sanitatis* italià (*DECat*, v. VI, p. 174, n. 15).

Com a formes modernes dona:

4. No cito sistemàticament aquestes fonts, que es poden recuperar de l'article de Coromines.

En retoromànic: *pajir* en baix engadinès, *paidì* en friülà i *pai* en ladí dolomític (*DECat*, v. VI, p. 174, n. 10).

En varietats italianes septentrionals: *pai* en llombard de Poschiavo (*DECat*, v. VI, p. 174, n. 10), *pair* en vènet (*DECat*, v. VI, p. 174, n. 11) i *padì* en emilià (*DECat*, v. VI, p. 174, n. 12).

En varietats italianes centrals i meridionals: *appaidari* en sicilià (*DECat*, v. VI, p. 172), *padijà* en calabrès, *paidì* en lucà (*DECat*, v. VI, p. 174, n. 12) i *pali* en marquesà (*DECat*, v. VI, p. 174, n. 13).

També esmenta dues formes citades per Rohlfs (1966, § 133) sense referència cronològica: *paidì* en llombard i en napolità (*DECat*, v. VI, p. 173, n. 1).

Aquesta llista es pot precisar i completar amb les formes reportades pel *DEI*, que dona *padire* com a forma antiga (v. IV, p. 2717, sv. *padire*), a més de *paidire*, forma antiga siciliana i napolitana (al costat de *paidare*), i confirma *pair* i *paire* com a formes vènetes antigues. Com a formes modernes cita: el sicilià *appaidare*, el calabrès septentrional *padijà*, el napolità *padēja(rë)*, *paria(rë)*, l'abruccès *pajudi*, els marquesans *pali* (Arcevia) i *pai* (Fabriano), l'emilià de Parma *paidir*, el llombard de Como *paidì*, el llombard de Bèrgam *paghi*, i, per al retoromànic, el friülà *paidì* (v. IV, p. 2723, sv. *paidire*). Per al sentit de 'defecar', el *DEI* porta el llombard de Brescia i piemontès *pai*, i el toscà de Volterra *pair* (*ibidem*).⁵

Un detall interessant d'aquest article del *DEI* és que avança una etimologia que no justifica però que es pot suposar com el resultat d'una reconstrucció fonètica feta a partir de les formes recollides. Segons aquest diccionari, l'ètim seria «un verbo **pagidire* (-āre) di dubbia origine» (v. IV, p. 2723, sv. *paidire*). Recordem que el *FEW* (v. VII, p. 475) recull les seves informacions a propòsit del tema que ens ocupa sota l'entrada **paidire*, que correspon a la forma que s'admet més generalment com a base hipotètica de *pair* (*DECat*, v. VI, p. 173, n. 1). Sense discutir de moment tots els aspectes fonètics pertinents, accepto d'entrada per a l'ètim de *pair* una arrel **pag-* com la que explica de manera més satisfactòria totes les formes documentades. D'una banda, la *g* llatina davant d'una *e* o d'una *i* dona generalment [j] o Ø en les varietats sud-occidentals italianes i és un resultat possible davant de l'accent en les altres varietats concernides (Rohlfs 1966, § 218), com també ho és en català: *mestre*, *beina*. D'altra banda, suposar la presència d'aquesta *g* serviria per a explicar que la *i* del diftong de formes com el friülà *paidì*—o una *e* que l'hagués precedida—s'hagués mantingut en hiat prou temps perquè no es produïssin les evolucions previsibles d'un diftong *ai* més antic. En català una forma intermèdia **paidire* com la que postula Coromines hauria conegut la monoftongació del diftong (vegeu *fretura*, del llatí *fractura*) i hauria resultat en *peir*, forma no atestada si no és per confusió gràfica.

5. Interpreto que l'abreviatura *volterr*: del *DEI*, no explicada, es refereix a la població de Volterra.

Limitant-nos a la documentació contemporània, podem sistematitzar les dades retoromàniques i italianes des del punt de vista de la seva estructura morfològica.

Forma prefixada: *appaidari* en sicilià (citada anteriorment i Traina 1868, p. 62).⁶

Formes sufixades en *-ejà*: *padijà* en calabrès (citada anteriorment) i *paidà* –la *d* intervocàlica és pronunciada [r]– en napolità (citada anteriorment i Salzano 1989, p. 175 i 180).

Verbs en *-i*: *padîr* (Pratizzoli i Tondani 2009, p. 77) i *paidir* (citada anteriorment) en emilià, *paghì* (citada anteriorment), *pai* (citada anteriorment i Cavadini i Leone 2002, p. 113), *padîr* (Bardini 1965, p. 117) i *paidi* en llombard (citada anteriorment, Cavadini i Leone 2002, p. 113, i Francia i Gambarini 2004, p. 477), *paidî* en friülà (citada anteriorment, *GDBTF*, p. 6017, *sv. sopportare*, i Faggin 1985, v. II, p. 895), *pajudî* en abrucès, *pali* i *pai* en marquesà (citats anteriorment), *paidi* en lucà (citada anteriorment), *pajir* en baix engadinès (citada anteriorment), *pai* en piemontès (citada anteriorment i *paji (sic)* a Gribaudo 1996, p. 593, *sv. paja*), en ladí dolomític (citada anteriorment) i en cors (Culio-li 1998, p. 513), *paî* i *pai* en lligur (Frisoni 1910, p. 192, i *VPL*, v. III, p. 20-21), *pair(e)* en vènet (citada anteriorment i Turato i Durante 1978, p. 129) i en toscà (citada anteriorment: *pair* a Volterra, on semblaria esperable una forma sense *r* final).

Pel que fa a altres aspectes de forma, s'observa que, a part d'alguns casos particulars que comentaré en acabat, hi pot haver la seqüència *a-i* en hiat, com en el català *pair*, i també es poden trobar les seqüències [jd] o [d] entre la *a* i la *i*: *paidî*, *appaidari*... o bé *padîr*, *padijà*... Pel que fa a la presència o a l'absència de la *i* [j] davant de la *d*, l'explicació plausible és que hi ha hagut, amb distribució geogràfica irregular, caiguda de la *i* del diftong pretònic, cosa habitual en les varietats italianes (Rohlf's 1966, § 133). En part, l'absència de la *d* té a veure amb una caiguda regular d'aquesta consonant en posició intervocàlica, però no sembla pas que les formes sense *d* apareguin només en varietats on la consonant cau de manera general. És el cas de la forma *pai* en toscà o en cors; en aquests casos, o bé s'haurà de pensar en un manlleu d'altres varietats o bé s'haurà de pensar en la possibilitat d'ètims sense *d*, hipòtesi afavorida pel fet que Cavadini i Leone (2002, p. 113) citen per al dialecte de Bèrgam les dues formes *pai* i *paidî*.

Són casos particulars que demanen explicacions específiques, les formes *paghì* del llombard, *pali* del marquesà i *pajudî* de l'abrucès. La primera presenta simplement una *g* antihiàtica. En el cas de *pali*, cal pensar en una lateralització de la *d*, que és un fenomen fonètic conegut i que es manifesta de manera esporàdica i també sistemàtica, per bé que marginal, en alguns altres punts d'Itàlia (Rohlf's 1966, § 216).⁷

6. Completo la informació donada fins ara amb algunes referències a què tenia accés fàcilment. Es tracta de diccionaris de valor desigual però que, com que són d'ús corrent, en general permeten de confirmar les dades.

7. La lateralització de la *d* és també una explicació plausible per a la forma *payli*, atestada en llombard medieval (*DECat*, v. VI, p. 174, n. 13), si se'n confirmés la lectura. Coromines (ibidem) en dona

La forma abrucesa *pajudì*, amb una *u* entre [j] i [d], comprometria la reconstrucció de l'arrel **pag-* si aquesta *u* es revelés etimològica. El més probable, però, és que, en una zona on l'epèntesi vocàlica és freqüent i el vocalisme àton molt inestable (Giammarco 1979, p. 43 i 77), es tracti simplement d'una vocal epentètica.

Tot aquest devessall de formes diferents fa pensar, acceptant la reconstrucció d'una arrel **pag-*, en les bases etimològiques següents: *appagidare (> sicilià *appaidari*), *pagididiare (> napolità *padià...*), *pagidire (> friülà *paidi...*; > emilià *padîr...*; > vènet *pair...*) i, molt probablement, *pagire (> cors *pai...*).⁸ L'origen del català *pair* tant podria ser *pagire com *pagidire, amb pèrdua regular de la *d* intervocàlica.⁹ La base *pagire pot correspondre sense dificultat a un verb de la tercera declinació del llatí clàssic amb un infinitiu *pagescĕre; totes les altres es deixarien derivar d'un adjectiu *pagĭdus per a produir formes verbals amb el sentit de 'fer esdevenir *pagĭdus', de la mateixa manera que *afeblir* significa 'fer esdevenir feble'. Val la pena de recordar que en llatí existeixen sèries morfològiques que relacionen un adjectiu en *-ĭdus* (per exemple *frigidus*) amb un verb d'estat (*frigeo frigĕre* 'estar fred') i un verb incoatiu (*frigesco frigescĕre* 'refredar-se'); aquestes sèries es completen alguna vegada amb verbs factitius com *frigido frigidare* 'refredar, fer esdevenir fred'. Segons això, les formes que he reconstruït haurien pogut tenir els sentits originaris següents o d'altres que donessin peu a una evolució semàntica compatible: *pagĭdus 'digerit', *pagescĕre (→ *pagire) 'digerir-se (amb la cosa menjada com a subjecte)', i *appagidare, *pagididiare o *pagidire 'digerir'.

Tocant als significats, a més dels que ja hem vist –'digerir' i 'defecar', que no em consta que es trobin junts enlloc–, se n'ha de mencionar una sèrie que acompanyen, segons els indrets, el sentit de 'digerir'. Els més generals són els de 'suportar' i 'acceptar, assimilar (una desgràcia o una contrarietat)', com en les frases catalanes «no el puc pair» o «això que li ha passat no ho pairà mai». En la documentació solen aparèixer des del primer moment i en alguns llocs, com al Friül, persisteixen quan el sentit de 'digerir' ja ha caigut en desús (vegeu Faggini 1985, v. II, p. 895). El valor de 'patir' en sentit propi també pot aparèixer: en vènet trobem, per exemple, «el ga paio le pene de l'inferno» 'ha patit les penes de l'infern, ha patit moltíssim' (Turato i Durante 1978, p. 129). Em sembla rellevant que l'ús del mot amb el valor de 'digerir' s'associï sovint amb el procés de neutralitzar els efectes de la cosa que s'ha ingerit: segons Francia i Gambarini (2004, p. 477), a Bèrgam l'ús del verb en qüestió només persisteix en l'expressió «paidi la bala» 'pair la borrarxera, fer-se

una explicació alternativa basada en la suposició d'una pronunciació palatal de la seqüència *yl*; no és acceptable, en tot cas, que impliqui en aquesta explicació la forma marquesana *pali*, actual i sense cap indicatiu de pronunciació palatal.

8. Cal dir que les formes reconstruïdes que dono no tenen per què ser formes reals de cap moment de l'evolució corresponent. Sense documentació concreta, probablement no hi ha manera de saber coses com ara en quina època es va produir una determinada sufixació.

passar la trompa', expressió recurrent a altres bandes, com a Venècia: «pair la bala» (Boerio 1856, p. 463). Dos significats que d'entrada sorprenen són els que trobem en vènet i en friülà 'pagar pel temps en què s'ha viscut bé' i 'pagar les pròpies culpes': «pair el bon tempo» (Boerio 1856, p. 463); «i siòrs a vevin di paidìle» 'els rics havien de pagar-ho' (Faggin 1985, v. II, p. 895).¹⁰ Finalment, cal esmentar el sentit de 'minvar', que es troba al català de Mallorca: «Sa sitja [llenya per a fer-ne carbó] paeix [quan esdevé carbó]» *DCVB*: v. VIII, p. 117).

Pel que fa al sentit de 'defecar', sembla derivat del de 'digerir' a partir de les associacions que s'estableixen dins de la seqüència *menjar – digerir – defecar*. Penseu, per exemple, en frases com «el tros de pastís que em vas deixar ahir ja està menjat, paït i cagat», en què la perspectiva dels fets acomplerts afavoreix el trasllat semàntic entre els elements de la seqüència. Els altres significats tenen com a denominador comú la referència a un procés de reducció, especialment visible en el sentit mallorquí de 'minvar', que d'entrada ens podria semblar marginal. La digestió vista com a procés de reducció és coherent amb la dificultat d'acabar de tolerar algú i amb els significats d'«assimilar psicològicament una contrarietat», de «purgar una culpa» i de «suportar un patiment», en els quals és implícita la noció que el pas del temps redueix el volum de la dificultat, del deute moral o de la sofrença.

La difusió geogràfica del terme resulta notablement atípica si la comparem amb les distribucions característiques dels diferents elements lèxics de les llengües romàniques (Rohlf 1971). Aquesta extensió suggereix que el català el podria haver manllevat a alguna varietat italiana. Coromines (*DECat*, v. VI, p. 172) rebutja enèrgicament aquesta possibilitat adduint amb raó la presència de *pair* en català en totes les èpoques i en totes les varietats però menystenint desercertament dades rellevants per a la qüestió, com ara el fet que als segles XII i XIII hi va haver relacions molt estretes entre catalans i genovesos (Veny 2009, p. 28) i que precisament en lígur la forma del verb sigui *paì* o *paì*.¹¹ Havent deixat constància que la hipòtesi d'un manlleu no es pot descartar completament, seguiré el meu raonament acceptant en principi que el terme és autòcton en català, cosa que sembla la més probable.

És oportú relacionar la difusió geogràfica del terme amb els seus usos. És veritat que en català el verb *pair* s'utilitza d'una manera absolutament general, com diu Coromines (*DECat*, v. VI, p. 171), però també és evident que té un caràcter marcadament expressiu. N'hi ha prou de pensar un moment en les ocasions en què tria-

9. Admès que no es tracti d'un manlleu, possibilitat que discuteixo més endavant.

10. És interessant de constatar que alguns d'aquests sentits que ara no ens són familiars en català es documenten, en canvi, en textos antics (*DECat*, v. VI, p. 171).

11. El fet que Coromines negligèixi les dades relatives al lígur i la seva desconexió de la història lingüística del domini provençal oriental el porten a contradir von Wartburg quan associa la presència d'*apair* en niçard a l'existència del terme en lígur (*FEW*, v. VII, p. 475).

riem d'utilitzar *pair* o *digerir* per a constatar la forta diferència de connotació que hi ha entre els dos mots. I el fet és que el cultisme *digerir*, acompanyat o no de sinònims més expressius, és un terme d'ús universal en les llengües romàniques. En aquesta perspectiva, podem veure l'extensió geogràfica atípica de *pair* i els seus cognats com una àrea encara molt extensa però residual de l'ús d'una alternativa expressiva del terme general *digerir*, alternativa expressiva combatuda, d'altra banda, per les evocacions fisiològiques que comporta i que poden convidar a preferir un terme percebut com a més neutre. El verb *pair* hauria de provenir, segons això, d'una creació popular de caràcter expressiu que en algun moment hauria pogut tenir una extensió molt més gran però que només tardanament i limitadament s'hauria estès més enllà dels usos col·loquials.

Continua sent una tasca difícil associar les característiques formals i semàntiques de *pair* i els seus parents a un terme susceptible de ser-ne l'ètim. Amb les reserves que fan al cas, ens podem fixar en el verb llatí *pango pangere*, que coneix una forma alternativa *pago pagere*. Els seus sentits bàsics són els de 'clavar, fixar' (Gaffiot 1981, p. 1109-1110), però està relacionat etimològicament amb el grec *pégnumi* –indoeuropeu **pak-* / **pag-* (Pokorny 1959, p. 787) o **peh_hki-* / **peh_hgi-* (Mallory i Adams 2006, p. 381)–, que també té el significat de 'fer esdevenir compacte, fer gelar, fer quallar' (Bailly 1985, p. 1550). Recordem també que el verb *paco pacare* comparteix probablement aquesta arrel (Mallory i Adams 2006, p. 381) i que la seva esfera de significats, 'pacificar, apaivagar, satisfer' i, més tard, 'pagar' i 'apagar', es deixa associar fàcilment amb la que hem vist per a la família de *pair*. Es pot suposar que a l'origen de *pair* hi hagués hagut un verb incoatiu **pagesco pagescere* 'minvar, reduir-se', relacionat amb *pago pagere* i possible ètim directe del mallorquí *pair* 'minvar', i que l'existència d'aquest incoatiu hagués induït la creació d'un adjectiu **pagidus* 'minvat, reduït' i, amb especialització de significat, 'digerit'. La resta del procés ja ha estat descrita. L'existència del significat mallorquí seria clau per a determinar l'etimologia del verb estudiat i suggeriria que l'ètim de la forma catalana seria **pagire* més que no pas una forma derivada de **pagidus*.

En conclusió, l'article de Coromines que s'ha volgut citar com un model del seu mètode de treball presenta deficiències metodològiques molt greus. L'autor recorre a ètims preromans sense les precaucions crítiques necessàries, utilitza com a argument una presentació de la difusió geogràfica de les formes estudiades que contradu manifestament la seva mateixa exposició de les dades, negligeix ostensiblement les informacions que podrien aportar les diverses formes documentades i prescindeix de les característiques evolutives de les varietats concernides. Com a alternativa, he proposat una anàlisi sistemàtica dels materials disponibles, des dels punts de vista formal, semàntic, socioestilístic i de distribució geogràfica. Aquesta manera de procedir, si no ens proporciona un ètim indubtable del mot *pair*, ens permet almenys d'establir hipòtesis coherents amb les dades conegudes.

Referències

- A. BAILLY, *Dictionnaire grec-français*, 39a ed., París: Hachette, 1985.
- M. BARDINI, *Vocabolario mantovano-italiano*, Màntua: «La Tor dal Sücar», 1965.
- G. BOERIO, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia: Giovanni Zecchini, 1856.
- G. CASTELLANA, *Dictionnaire niçois-français*, Niça, 1952.
- G. CAVADINI; C. LEONE, *Dizionario etimologico bergamasco*, Villa di Serio: Edizioni Villadiseriane, 2002.
- G. COLÓN, «Coromines i l'estudi del català», *Zeitschrift für Katalanistik*, núm. 20, 2007, p. 21-34.
- CULIOLI, *Dizziunariu corsu-francese*. Ajaccio: DCL, 1998.
- DCVB: A. M. ALCOVER; F. B. MOLL, *Diccionari català-valencià-balear (DCVB)*, 10 v., 2a. ed., Moll: Palma de Mallorca, 1964-1969.
- DECat: J. COROMINES et al., *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana (DECat)*, 10 v., Barcelona: Curial-“La Caixa”, 1980-2001.
- DEI: C. BATTISTI; G. ALESSIO, *Dizionario etimologico italiano (DEI)*, 5 v., Florència, 1950-1957.
- G. FAGGIN, *Vocabolario della lingua friulana*, 2 v., Udine: Del Bianco, 1985.
- FEW: W. von WARTBURG, *Französisches etymologisches Wörterbuch: eine Darstellung des galloromanischen Sprachschatzes (FEW)*, 23 v., Basilea: Zbinden, 1949-1998.
- C. FRANCA; E. GAMBARINI, *Dizionario begamasco-italiano*, Bergamo: Grafital, 2004.
- G. FRISONI, *Dizionario genovese-italiano e italiano-genovese*, 1a edició de 1910, reproducció anastàtica: Gènova: Nuova Editrice Genovese, 1997.
- F. GAFFIOT, *Dictionnaire latin-français*, 36a ed., París: Hachette, 1981.
- GDBTF: CENTRI FRIÛL LENGHE 2000, *Grant Dizionari Bilengâl Talian-Furlan (GDBTF)*, 6 v., Udine: Agenzie Regionâl pe Lenghe Furlane, Regjon Autonome Friül-Vignesie Julie, 2011.
- E. GIAMMARCO, «Profilo dei dialetti italiani», *Abruzzo*, 13, Pisa: Pacini, 1979.
- G. F. GRIBAUDO, *Ël neuv Gribàud. Dissionari piemontèis*, 3a ed., Torì: Daniela Piazza, 1996.
- J. P. MALLORY; D. Q. ADAMS, *The Oxford Introduction to Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European World*, Oxford-Nova York: Oxford University Press, 2006.
- J. POKORNY, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, 2 v., Berna: Francke, 1959.
- E. PRATIZZOLI; C. TONDANI, *Al Bûs ed la Jacma. Parole curiose e bizzarre del dialetto reggiano*, Parma: Battei, 2009.

G. ROHLFS, *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti. I. Fonetica*, Torí: Einaudi, 1966.

G. ROHLFS, *Romanische Sprachgeographie*, Munic: C. H. Beck, 1971.

A. SALZANO, *Vocabolario napoletano-italiano italiano-napoletano. Con nozioni di metrica e rimario*, Nàpols: Giglio, 1989.

A. TRAINA, *Nuovo vocabolario siciliano-italiano*, Palermo: Giuseppe Pedone Lauriel, 1868.

G. F. TURATO; D. DURANTE, *Vocabolario etimologico veneto-italiano*, Padova: La Galiverna, 1978.

J. VENY, «Les relacions catalanogenoveses i el seu reflex lingüístic», dins *Per una història diatòpica de la llengua catalana*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009, p. 28-42.

F. VILLAR, *Indoeuropeos y no indoeuropeos en la Hispania prerromana*, Salamanca: Universidad de Salamanca, 2000.

F. VILLAR, «Indoeuropeos y no indoeuropeos en Cataluña y el Noreste hispano», DA, *Els substrats de la llengua catalana: una visió actual*, Barcelona: Societat Catalana de Llengua i Literatura, 2002, p. 53-74.

VPL: DA, *Vocabolario delle parlate liguri (VPL)*, 4 v., Gènova: Consulta Ligure, 1985-1987-1990-1992.